

„...csak magam tudom milly hajóban evezek.”

Kétszáz esztendeje született

Petrás Incze János

Moldva több száz csángómagyar települése között nem volt, s talán ma sincs még egy olyan közismert, mint a Szeret folyó jobboldalán fekvő *Klézse*. Nem hiába hordja nevében az „ecclesia” szót, ami a keresztény vallás szóhasználatban a „meghívottak, megkereszteltek közössége”-t (Diós-Végh 1994: 750) jelenti, más szavakkal: *Istennek tetsző gyülekezet*. Talán a gondviselés rendezte úgy, hogy 1842 és 1886 között itt szolgáljon *Petrás Incze János* minorita rendű misszionárius, aki szívesen nevezte magát *hitküldérnek* és rendkívüli szeretettel, szorgalommal, elkötelezettséggel gondozta csángómagyar híveinek nemcsak római katolikus lelkiéletét, de anyanyelvük, hagyományos kultúrájuk és identitásuk megőrzésének és megörökítésének ügyét is. Az elmúlt évszázadokban számos pap művelte Moldvában az Úr szőlőskertjét, bár korántsem annyi, és többségük korántsem úgy, ahogy a magyar anyanyelvű hívek igényelték volna. De a legjobbak és a legméltóbbak közül is kiemelkedik *Petrás Incze János*, akinek születése 200. évfordulójára emlékezünk. Szülőhelyén, a Klézsevel szomszédos Forrófalván, mindeddig nem sikerült születésének napját előtalálni, csak annyit tudunk, hogy 1813-ban látta meg a napvilágot.²⁷⁰ Erre az alkalomra állíttatta fel 2012. május 25-én a falu magyarként érző közössége és a Szeret-Klézse Alapítvány a Szent Ferenc nevére szentelt templom kertjében a község egykori jeles papjának fejszobrát, a Budakeszin élő *Csoma Gergely* szobrászművész alkotását, és órá emlékezik már több mint öt esztendeje a falu magyarsága, a májusonként megrendezett *Petrás Incze Napokon*.

Petrás Incze János azonban nem csak a klézseieké, noha elsősorban az övék, hiszen 45 esztendeig ennek a falunak volt igaz, hűséges plébánosa. De a szomszédos *forrófalviaké* is, hiszen ott született 1813-ban, abban a több mint fél évezrede megtelepedett, *részesek*, vagyis szabadparasztok által lakott nagy magyar faluban, ahol kántor édesapja alussza örök álmát, s a temetői kápolna ajtajára erősített kereszt őrzi azt a szöveget, amit fia, János, már mint klézsei plébános vésett vagy vésetett rá: „Itt az urnak sz[ent]névében *Petrás Ferencz* meg pihen Míg a trombita szavára a nagy napon felsejken Elhunyt Életének 68^{ik} Esztendejében Forrófalvi Kántorságának 50. Május 5 1843. a Halálát kesergik hitvese magzati vérei Jóakarói” (*Csoma* 2004: 18–19.)

270 Táncoz Vilmos kolozsvári néprajzkutató azóta rátalált az aradi minorita rendházban *Petrás Incze* halála után készült *Nekrológra*, ami leírja, hogy *Petrás* 1813. június 24-én született.

Ám a *pusztinaiaké* is, ugyanis ott szolgált 1839-től négy esztendőn keresztül az államalapító Szent István magyar király nevét viselő egyházközségben. Erről az időszakról nem sokat tudunk. Nem lehetett könnyű szolgálat, hiszen az időben a madéfalvi menekültekből nemrég települt Puszтина 1830-ban létrejött plébániájához nem kevesebb, mint 23 fiókegyház tartozott, volt tehát dolga az ifjú Petrás Incze Jánosnak. Ráadásul pusztinai szolgálatának idejére esik az egész sorsát meghatározó borszéki látogatása, ahol összeismerkedhetett Döbrentei Gáborral, a Magyar Tudományos Akadémia „titoknokával”, aki kérdéseivel és további érdeklődésével ráirányította figyelmét a csángó múlt és a csángó műveltség nemzeti jelentőségére.

És magukénak érezhetik Petrás Incze Jánost a *kézdivásárhelyiek* is, ahol a Kanta nevű városrész minorita gimnáziumában járta a középiskolát, továbbá büszkék lehetnek rá az *egriek* is, ahol a szemináriumot végezte, majd ott is szentelték pappá 1836-ban, hiszen itt gyűjtötte magába azt a nemzeti kötődést, ami munkásságának hatóerejét jelentette. Aztán sorolhatnám még a moldvai Csángóföld több száz egykor, sőt részben ma is magyarok lakta települését, hiszen az egész magyar tudóstársadalom és a 19. század úgynevezett „művelt közönsége” az ő nyelvészeti-, folklór- és történeti adatokat tartalmazó *Tudósításai*ból értesült azokról a művelődési értékekről – mondhatjuk kincsekről –, amiket a moldvai magyarok őriztek meg több évszázadon keresztül a nemzeti emlékezet számára. Mindnyájunké tehát a két évszázada született Petrás Incze János, illő tehát, hogy a Lakatos Demeter csángó költő nevét viselő Kulturális Egyesület küldöttsége bicentenáriumi zárandokútján végigjárja életének főbb állomásait és fejet hajtson tiszteletreméltó emléke előtt.

Petrás János tehát a Szeret folyó jobb oldalán fekvő *Forrófalván* – nevezik Kákovának is – (románul Faraoani) született 1813-ban. A települést a szájhagyomány szerint Ștefan cel Mare moldvai fejedelem – a csángók nyelvén Nagy Estány – selegében a törökök ellen jelesül vitézkedő, *Forró* nevű katona alapította, akinek a leányát aztán – a hír szerint – a vajda feleségül is vette. De hát ezt csak a népi emlékezet tartja számon, ugyanis a nemrégiben „ortodox szentté” avatott István vajda a szájhagyomány szerint szinte minden szemrevalóbb moldvai lányt – úgymond – „feleségül vett”.

Forrófalva valóban szerepel a 15. századi írott forrásokban, tehát nyilván korábban keletkezett, föltehetően magyar husziták alapíthatták a 15. század elején. Lakói a 17. században többször is menekülni kényszerültek, a 18. század derekán mégis az egyik legnagyobb katolikus faluként tartották számon Moldvában. Népeisége teljes egészében római katolikus, nagyobbik felük ma is beszél, 70%-uk pedig ért magyarul. (Tánczos 2012: 15.) Mégis, a legutóbbi népszámlálás viszonyai között csak 48-an vallották magukat magyar anyanyelvűnek, pedig a 19. század végén kiadott Románia Nagy Földrajzi Szótárában azt olvashatjuk, hogy a Forrófalva lakossága „*toți unguri*”, vagyis „mind magyar” (Lahovari–Brătianu–Tocilescu 1900).

A kis Petrás János tehát gyakorlatilag színmagyar településen látta meg a napvilágot. A család – édesapja, Petrás Ferenc feljegyzése szerint – a 17–18. század fordulóján – Baranya megyéből költözött a Szeret folyó mentére. Az apa 1768-ban született, kántorsága 1793-ban kezdődött és 1843. május 5-én halt meg. A gyermek

Petrás János – akárcsak édesapja –, a Kézdivásárhely melletti Kanta minorita rendbeliek által fenntartott gimnáziumában tanult, onnan pedig Egerbe került. Belépett a minoriták rendjébe, felvette az Incze nevet, majd 1836-ban pappá szentelték. Sajnos az egri szeminárium levéltárából mindeddig nem bukkantak elő olyan dokumentumok, amik a fiatal lelkész Moldvába való hazatérésének céljával, körülményeivel foglalkoznának. Így aztán csak gyaníthatjuk, hogy a szülőföldjére visszatérő Petrás szeme előtt hivatása elsődleges céljaként az egyházi szolgálat lelkiismeretes teljesítése lebegett, bár elképzelhető, hogy a római katolikus egyház magyarországi vezetői a csángók anyanyelvükön értő papok iránti folyamatos könyörgésének is eleget kívántak tenni Petrás szülőföldjére küldésével.

Nem sokkal a borszéki találkozót követően, 1842-ben Petrást áthelyezték a szülőfalujával szomszédos, ugyancsak magyar lakosságú Klézse-re, s itt szolgált egészen haláláig. Klézse falu neve 1588-ban szerepel először a forrásokban, de akkor még nem biztos, hogy katolikus és magyar volt a lakossága. Bandinus 1646. évi leírásában sem fordul elő, pedig a boldogtalan életű püspök végigjárt valamennyi szomszédos katolikus települést, volt a szomszédos Forrófalván, Bogdánfalván, Terebesen is. (Domokos 1987: 374–376.) Klézse katolikus népességét 1696-ban említik először, akik már természetesen magyarok voltak, mint nevük is mutatja: Balint, Benke, Mezei, Patachi, Torda és hasonlók. Zöld Péter, a madéfalvi veszedelem után elbujdosott székelyek lelki gondozója Petrás Incze plébánossága előtt mintegy hatvan esztendővel járt a faluban, s 1781-ben Batthyány Ignác erdélyi püspöknek küldött levelében az itteni katolikus magyarokról, mint többségükben szabadparaszti státusban lévő részesekről (románul răzeș) ír. Klézse lakóinak kiváltságos voltáról később Petrás is beszámolt Döbrenteinek adott válaszáiban: „Bírják továbbá mais a’ megvétél jogainál fogva Kléze határát, mellyhez mint egy 3-4 száz család tart osztozójogot. Kiknek tőkéktüli származásuk és osztozó levelük magyar nyelven írva, de hányadik évig megyen fel, nem tudhatom, ugy a’ megvétél’ üdeje is előttem ismeretlen.” (Petrás 2004: 50.)

Klézse az egyik legnagyobb csángómagyar település Moldvában. Beszédjük ma már nem palatalizáló, ezt valószínűleg már a 19. század elején, vagy derekán elhagyták, talán a számottevő székely betelepülés következtében. A jelenséget több nyelvész és néprajzgyűjtő szóvá tette, például Munkácsi Bernát több mint 130 esztendeje megállapította, hogy a klézsei csángók nyelvükben elszékelyesedtek, legalábbis ahhoz az állapothoz képest, amikor Petrás négy évtizeddel azelőtt odakerült, és a lakosság még éppen olyan „csángósan” beszélt, mint a szomszédos falvakban. Miután azonban Petrás – Munkácsi szerint – „minden módon a rendes magyar tanácsolásra ösztönözte őket, kezdték elhagyni azt a csúnya selypítést” (Munkácsi 1880: 449). Elképzelhető azonban, hogy ez a „nyelv-váltás” nem egyedül Petrás hatására következett be, része volt benne a környező székely népességű falvak lakosságának, továbbá az Erdélyből érkező székely migrációnak is.

A magyar érzelmű klézsei plébános és parókiája valóságos vonzotta a Magyarországról Moldvába látogató egyházi embereket, valamint a csángók iránt érdeklődő utazókat, nyelvészeket. Megfordult nála a történész *Jerney János*, „a’ magyarok’

óshelyeinek kinyomozása végett”; aztán a lelkészek: *Kubinszky Mihály* kanonok és prépost, „a hittani irodalomban ismert tudós”; *Majer Károly* nőtincsi földbirtokos, „jeles katolikus író”; *Veszely Károly* marosvásárhelyi esperes, „publicista és egyháztörténész”; *Kovács Ferencz* károlyfehérvári theologia tanár; a tusnádi *Imets Fülöp Jákó* gimnáziumigazgató, „mint csiki ember s a társaságban egyedüli székely” (Veszely–Imets–Kovács 1870: 9). Jártak nála továbbá nyelvészek, mint *Ballagi Aladár*, *Munkácsi Bernát*, *Szarvas Gábor*, *Kunos Ignác*, és bizonyára még sokan mások is. Látogatói valamilyen formában mindnyájan segítséget kaptak tőle, s mind nagy szeretettel emlékeztek meg „a jóhíréből előttünk régóta ismeretes” Petrásról. (Veszely–Imets–Kovács 1870: 60.) Kovács Ferencz soraiból pedig kibontakozik előttünk Petrás Incze alakja a maga valóságában: „Sehol sem találtunk otthoniasabban magunkat, mint Petrás Incze atya házában. Ő az, kinek neve megérdemli, hogy arany betűkkel jegyeztessék a moldvai csángók annalisaiába. Külsője megnyerő, termete izmos közép, képe tojásdad, színezete barnás, szemei mandulavágatúak, orra kissé hajlott, bajusza fölfelé pödört, szakála szürkés, hegyezett, modora olyan, melyről el lehet mondani: mi a szívében, az a nyelvén.” (Veszely–Imets–Kovács 1870: 24.)

Petrás Incze János elsősorban azzal gazdagította a magyar művelődéstörténetet, hogy összegyűjtötte 85 moldvai – elsősorban Klézséről való – magyar népdal szövegét. Közülük 22 már 1842-ben, Erdélyi János és Kriza János nevezetes népdalközlései előtt napvilágot látott a Tudománytárban. Pedig 1841-ben Petrás Döbrenteinek azon kérdésére – „Vannak e Magyar Dalaik, lehetne e illyent kapni?” – még azt válaszolta: „Semmi más Dalt, az egyetlen menyasszony’ el vitelénél használni szokottat, többet létezni közöttük nem hallottam, arul is azt mondgyák, hogy nem érthető; más mulattató énekeket pedig az Isteneseken kívül nem énekelnek, azokat is a Szentegyházakban.” Nem sokkal később azonban – ez is mutatja a Döbrentei féle kérdésekben megnyilvánuló érdeklődés áldásos hatását –, már azt írja az Akadémiának: „Meg vallom eddig terhes hivatalommal foglalkozva alig fordítottam figyelmet az itteni magyarok nyelvére, de mostani visszatértem igen észre tudom venni az eltéréseket, mellyekből már jegyzéket tenni kezdtem.”

Valósággal meg kell szédülnünk, ha belegondolunk, micsoda folklórgyűjtési lehetőségek közepette élt Petrás tisztelendő úr a 19. század derekán abban a Klézsében, ahol még jó száz esztendő múlva is az *Új guzsalyam mellett* (Kallós 1973), vagy a *Szeret vize martján* (Pozsony gyűjt. 1994) csodálatos anyagát gyűjthette össze az ott – hozzá képest – éppen csak „megforduló” Kallós Zoltán, vagy Pozsony Ferenc. Hiszen akkoriban a Kárpát-medencén belül élő papok sem igen foglalkoztak népdalgyűjtéssel, legföljebb elvétve akadt egy-egy olyan, aki följegyzett valamit a néphagyomány jelenségeiből. Valóságos csoda tehát, hogy a Borszákon elvetett magok termékeny talajra hullottak és a klézsei plébános ilyen gazdag anyagot hagyott ránk.

A *Magyar Nyelvőr*-ben Petrás a sokat sejtető *Rokonföldi* álnéven közölt írásai a néphagyomány számos ágával foglalkoznak. A nagyszámú népdal – többször néprómáncknak nevezi – mellett olvashatunk itt a 19. század utolsó negyedéből való laokodalmi szokásokról, találunk vízvetéshez kapcsolódó ráolvasás szöveget, babona-

leírást, a békáról és Szűz Máriáról szóló (pap által lejegyzett!) eredetmondát, jellegzetes csángó párbeszédet, találós kérdések és tájszavak garmadáját: helyneveket, ragadványneveket. A gyümölcsnevek nagy száma fejlett klézsei gyümölcsészetről tanúskodik.

Munkásságának másik területe a Szent László Társulattal való kapcsolattartást jelentette. Lankadatlan bizakodással a nagy szegénységben, sőt nyomorúságban élő hívek által és az ortodox – olykor ellenséges – állam által magukra hagyott, ellátatlan csángó templomok és egyházközségek számára próbált anyagi támogatást szerezni. A szokásos egyházi szóhasználatban megfogalmazott, olykor már-már túlzottnak is tűnő megalázkodással írt levelei talán nem mindig jártak eredménnyel, de tiszteletreméltó buzgósággal igyekezett segítséget kérni és közvetíteni az aszály sújtotta *Klézse*, a leégett templomú *Burjánfalva*, a templomtalan *Kápot*a, a segélyre szoruló *Újfalva*, a kirabolt templomú *Alsó-Rekecsin*, a repedt harangú *Felső-Rekecsin* gyülekezetének; az omladozó szentélyű forrófalvi, a romlott harangú *tamásfalvi*, az orgonát nélküli *pusztinai* templomnak... Hányszor és hányszor kellett leírnia a reménykedő sorokat: „Mély alázatossággal könyörgök az előttem esdeklő szegény hívek nevében, méltóztat fel segélteni a’ mennyiben telhető e szentegyházat...” Feltűnő, hogy több tucat segélykérő levelében Petrás egyetlen alkalommal sem magának kért. Még amikor 1885. augusztus 22-én „kirabolták, minden ruháját és kevéske pénzét elvitték”, akkor sem magának, hanem a kápotai templom belső berendezéséhez kér segítséget. (Domokos 1979: 1507.)

Magának csupán az Istentől kér és vár támogatást, hogy „betegségben bár a’ jó Isten öregségemet meg áldaná állandó egészséggel!” (Domokos 1979: 1511.)

Petrás írásaiban kevés utalást találunk saját személyére, gondolataira, körülményeire. Csak ritka felsőhajtásaiból sejthetjük, mennyire egyedül érezhette magát abban a Szeret menti községben, ahová kerülő utakon járt a posta és sokszor csak hónapok múltán kapta kézhez – ha megkapta egyáltalában – a neki küldött levelet, könyveket. Nem volt szellemi társa, s ha néha fölkereste egy-egy magyarországi utazó, vagy paptárs, a néhány órányi, legföljebb pár napnyi öröm után annál keservesebb lett a magány. Sokat emésztette, hogy egyházi kötelezettségei miatt nem haladt úgy a csángó nép nyelvének, szokásainak tanulmányozásában és feldolgozásában, ahogyan szeretne volna. Szinte minden levelében mentegetőzik, hogy nem teljesítheti vállalásait, ígéreteit. Tudván tudta, felismerte néprajzi, nyelvészeti munkájának fontosságát. Idejének végeessége és más, kedvezőtlen körülményei is szinte folyamatosan nyomasztották.

A rászakadt csapásokat alázatosan viselő, abban is Isten kegyelmét látó természetére vall 1883 augusztusában, hetvenesztendősen írt, egy „Főtisztelendő Lelkész Úrhoz, hajdani Pályatársamhoz és Testvéremhez” küldött levele: „Így vagyunk mindnyájan e nyomorult életpályán jutalmazva s valóban el kellene csüggednünk, ha Megváltó Jézusunk példája előttünk nem fényeskedne e nagyon sokat jelentő szavaiban: »ha engemet üldözni fognak, titeket is üldöznek«. Nekünk, bizony semmi vigasztalás nincs e nyomorult föld színén: de én nem is számolok semmire másra, a megvetés és gyaláztatnál kissé keserűbb íz ez, hanem áldom a Teremtőt, még a

mai napig béketűrésemet nem veszítettem el, bár csak az Úr Isten támogatna öregségemben ...” (Domokos 1979: 1497.)

Egy esztendő múlva, 1886. szeptember 6-án ismét rátörtek Klézse agg lelkipásztorára. De akkor már nem csak a holmiját vették el, hanem az életét is. Visszaemlékezésekből tudjuk, hogy felismerte gyilkosait, de nevüket még barátjának, a szomszédos falu lelkészének, Neumann Péternek sem árulta el.

Ismerve Petrás Incze János életének körülményeit és a moldvai csángók sorsát, el kell gondoloznunk: talán jól tették azok a gonosztevők, hogy megfosztották az életétől Klézse tudós, híveinek elkötelezett papját. Így nem kellett végignéznie és elszenvednie a csángók anyanyelve és magyarsága elleni, saját római katolikus egyháza által elkövetett, hasonlóan kegyetlen merényletet. Hiszen Petrás halála előtt két esztendővel, 1884-ben már létrehozták Jászvásáron a katolikus püspökséget az 1877-ben létrejött Románia kormányának azon feltételével, hogy *a még magyar-ként létező csángókat minden eszközzel elrománosítják*. Néhány esztendő múlva pedig az olasz származású jászvásári püspök, Iosif Nicolae Camilli pásztorlevélben tiltotta meg, hogy a csángó falvak templomaiban magyarul misézzenek és imádkozzanak.

S ha a gondviseléssel kezdtük Petrás Incze Jánosról szóló megemlékezésünket, végezzük is azzal. Mert jogos lehet a kérdés: vajon nem az isteni kegyelemnek a jele, hogy Petrás Incze Jánosnak mindezt már nem kellett megélnie, végignéznie? Vagy talán éppen azért kellett meghalnia, hogy ne adhasson hírt a moldvai magyarság keresztre feszítéséről? (26–28. képek)